

Postmodernistički hrvatski erotski roman

Lovrić, Lorena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:146654>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Lorena Lovrić
Postmodernistički hrvatski erotski roman
(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Lorena Lovrić
0402997315058

Postmodernistički hrvatski erotski roman
DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: prof. dr. sc. Sanjin Sorel

Rijeka, 2021.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad naslova

izradio/la samostalno pod mentorstvom

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Sadržaj

Sažetak	1
1. Uvod.....	2
2. Erotika.....	3
2. 1. Termin i opis.....	3
2. 2. Definicija erotike	4
2. 3. Feminizam	7
2. 3. 1. Kako feministica čita (erotski) roman?	8
2. 3. 2. Pornografijom do položaja	9
3. Erotska književnost u Hrvatskoj	10
3. 1. "Erotska baština"	10
3. 2. Erotika u postmodernističkoj književnosti	11
4. Razlika između erotskih i pornografskih sadržaja u postmodernističkoj prozi	15
4. 1. Ljubavni diskurs	17
5. Prikaz seksa u trivijalnim i umjetnički vrijednim tekstovima	18
6. Erotski postmodernistički roman u Hrvatskoj	19
6.1. Erotski sadržaji u postmodernističkim djelima.....	19
7. Erotika i tabu tema	30
8. Zaključak.....	31
9. Popis literature	33

Sažetak

Erotika je u postmodernističkoj i općenito u književnosti izazivala pažnju svekolikog društva – od šokiranja, zgražavanja pa sve do uzbuđenja. Upravo motive šokiranosti, zgroženosti i uzbuđenosti možemo uočiti u postmodernističkim djelima erotske tematike, a koji se postižu različitim stilskim postupcima. Erotika se u književnosti prikazuje na umjetnički način – prikazivajući tajne najdublje čovjekove erogenosti. Romani „*Ne, to nisam ja*“, „*Sjaj epohe*“, „*Anđeo u ofsajdu*“, „*Ponovno sam nemoralna i pokvarena*“, „*Orgija za Madonu*“ i „*Clown*“ ističu se obiljem erotskih sadržaja. Upravo će erotski sadržaji biti izdvojeni i komentirani s ciljem objašnjavanja načina njihove uporabe što i je cilj ovoga diplomskog rada. Osim toga, uz erotske motive, razlikujemo i pornografske, stoga je bitno spomenuti njihovu razliku. Nadalje, objasniti ću erotiku kao pojam te objasniti stajališta oca psihoanalize Sigmunda Freuda i teoretičara Michaela Foucaulta koji se zanimaju za ovo područje. Također, biti će komentirana feministička tumačenja erotike i pornografije.

Diplomski je rad strukturiran na način da je u prvom poglavlju iznesen uvod u središte njegova zanimanja. U drugome je poglavlju objašnjenje pojma erotike te stajališta utemeljitelja psihoanalize S. Freuda i teoretičara M. Foucaulta. Osim njihovih stajališta, objašnjavam tumačenja erotike od strane nekih feministica. Zatim, u trećemu je poglavlju iznesena erotska književnost od "davnih dana" do razdoblja postmodernizma. Već je spomenuto kako je za ovaj diplomski rad bitno objasniti razliku erotskih i pornografskih motiva, stoga je njihova razlika područje interesa četvrtoga poglavlja. Vrlo je bliska tematika tome i prikaz seksa u trivijalnim i umjetničkim vrijednim tekstovima, a o čemu će biti riječi u petomu poglavlju. Šesto se poglavlje ujedno može smatrati najvažnijim poglavljem ovoga rada. U njemu su komentirani erotski sadržaji u određenim romanima te njihova usporedba. Također, u radu je zauzelo mjesto i poglavlje „*Erotika i tabu tema*“ u kojemu iznosim činjenicu da je naše društvo vrlo konzervativno iako sve insinuira na ono seksualno te zašto je to tako, iz vlastitog gledišta. U završnom je poglavlju sumirano sve prethodno napisano u radu te vlastiti komentari vezani uz navedenu tematiku.

Ključne riječi: erotika, postmodernizam, roman

1. Uvod

U ovom će radu biti objašnjeni stilovi pisanja, opisi, karakteristike i elementi erotike u postmodernističkom hrvatskom erotskom romanu. Kao pomoć u interpretaciji i analizi svega navedenog, poslužit će mi sljedeća erotska postmodernistička djela: „*Ne, to nisam ja*“ i „*Sjaj epohe*“, Borivoja Radakovića, „*Anđeo u ofsajdu*“, Zorana Ferića, „*Ponovno sam nemoralna i pokvarena*“, Suzane Rog, „*Orgija za Madonu*“, Milorada Stojevića i „*Clown*“, Milka Valenta. U ovome diplomskom radu nije naglasak na detaljnoj analizi svih navedenih romana, nego na iščitavanju i interpretaciji erotskih sadržaja i napose njihovoj međusobnoj usporedbi.

S obzirom da u romanima postoje i erotski i pornografski sadržaji obvezno je objasniti način njihova unošenja u romane i uopće razliku između onog što je pornografsko, onog što je erotsko, ali i onog što je ljubavno. Unatoč međusobnoj suprotstavljenosti spomenutih sadržaja, pokazat će se kako između umjetničke i pornografske erotike ipak ne vlada toliki jaz. U vezi je s tim i prikaz seksa u trivijalnim i umjetničkim vrijednim tekstovima.

Erotska je književnost vrlo raznovrsna u svim mogućim sadržajima i formalnim koncepcijama što i je dokazano analizom erotskih sadržaja u spomenutim romanima. U tima su romanima uočeni, objašnjeni i citatima potkrijepljeni erotski sadržaji i svrha njihova unošenja – što je detaljno objašnjeno u daljnjem radu.

2. Erotika

2. 1. Termin i opis

Riječ erotika potječe iz starogrčkog jezika, a što znači ljubav i želja. Prethodno je navedeno sveobuhvatan naziv za sve psihološke i fizičke odraze spolnog nagona, od seksualnog uzbuđenja i tjelesne požude do sublimiranih oblika duhovne ljubavi i njezine umjetničke filozofije i religiozne simbolike.¹

Erotika se kao termin odnosi na samu jezgru ljudskog bića koja uključuje spol, rod i rodni identitet, seksualnu orijentaciju, eroticizam, emocionalnu privrženost i ljubav te reprodukciju. Ne uključuje samo nagonski i fiziološki fenomen već predstavlja puno više od toga. Erotika se može izražavati kroz misli, fantazije, želje, vjerovanja, stavove i aktivnosti.² O seksualnosti i erotici se u našem društvu, u našoj, zapadnoj kulturi malo govori te ona predstavlja tabu temu. Jednostavno – potiskivanje govora o seksualnosti, seksu, erotici prisutno je i danas, zato i nije čudno što nam je društvo konzervativno. Više riječi na tu temu bit će u nastavku, u poglavlju – „*Erotika i tabu tema*“.

U mnogim se i različitim kultura erotika i seksualna aktivnost smatraju lošim jer potvrđuju da su tjelesne nužde iznad duhovnih. Upravo je podrijetlo takvih ideja bio predmet brojnih znanstvenih istraživanja posljednjih nekoliko desetljeća, a bile su duboko u svijesti najstarijih indoeuropskih naroda. Sigmund Freud – otac psihoanalize dao je vlastiti uvid u područje seksualnosti. Upravo će u sljedećem poglavlju biti izneseno poimanje erotike prema Sigmundu Freudu i Michelu Foucaultu.

¹Leksikon, Hrvatska enciklopedija

²Aggleton, P., Warwick, I. i Boyce, P., *Young people's same-sex relationships, sexual health and well-being*. U: Ingham, R. i Aggleton, P., ur., *Promoting young people's sexual health: International perspectives*. Great Britain: Routledge, 2006., 99. str.

2. 2. Definicija erotike

Kao dokaz da se velika pažnja pridavala ženama i njihovoj seksualnosti jest skulptura čovjeka „*Vilendorfska Venera*“, koja prikazuje debelu ženu velikih grudi, punih bokova i butina, dok joj su joj lice i ruke zanemareni. Ovime je autor htio istaknuti samo one dijelove tijela koji služe plodnosti. No, žena nije bila samo simbol plodnosti, već i središnja točka nastavka civilizacije. Razvitkom civilizacije, seksualnost počinje podrazumijevati i muškarce, a to je zapravo njihova zadovoljenost i potomstvo, što je ujedno i konačni cilj.

Prema sociološkom se aspektu seksualnost definira kao najanimalniji ljudski nagon. Time se ne želi čovjeka svesti na onu najnižu razinu uloge, već pokazati kako je čovjek uznapredovao na tomu planu. Michael Foucault u svojoj knjizi „*Povijest seksualnosti*“, navodi proizlaženje seksualnosti iz simbioze političkih, društvenih i etičkih tvrdnja o represiji, moći i znanju povezanih sa seksualnošću.

Kroz stoljeća se seksualni diskurs različito tumačio. Tako se u osamnaestome stoljeću ograničio političkim i ekonomskim razmatranjem, odnosno postojala su propisana pravila kako, kada i gdje spolno općiti sa supružnicima. U devetnaestome stoljeću fokus se premješta na seksualnost djece, a bilo je i prihvaćeno mišljenje kako seksualni par čine heteroseksualne osobe. Ovo stoljeće donosi različite oblike seksualnog ponašanja i sklonosti. M. Foucault se u svojim razmatranjima često oslanja i osvrće na S. Freuda i njegovu psihoanalizu seksualnosti. Oboje se slažu da je psihoterapija mjesto suvremene skrbi o seksualnosti koja zamjenjuje kontrolu želje i potrebe.³

M. Foucault u „*Povijesti seksualnosti*“ pažnju poklanja četirima velikima strategijskim cjelinama znanja i moći, a to su: pravilo imanencije, pravilo neprekidnih mijena, pravilo dvostruke uvjetovanosti i pravilo taktičke polivalentnosti diskursa.⁴ Prvo pravilo upućuje kako ne postoji područje seksualnosti, a koje je nastalo unutar znanstvene spoznaje nad kojim su naknadno uspostavljeni mehanizmi zabrane. Drugo pravilo iznosi kako poredak u seksualnoj moći nije fiksiran, odnosno riječ je o poretku seksualne moći. Treće se pravilo odnosi na strategije i taktike koje se moraju stopiti u cjelinu, npr. obitelj reproducira društvo, dok društvo oponaša obitelj. To bi značilo da su i obitelj i društvo institucije

³Foucault, M., *Povijest seksualnosti*, Domino, Zagreb, 2013.

⁴Isto

temeljene na ugovornom poretku, dok posljednje pravilo upućuje na razumijevanje diskursa kao mnogostrukih taktičkih elemenata koji zajedno tvore polje moći.⁵

Kao što je spomenuto na početku poglavlja, seksualnost se definira kao najanimalniji ljudski nagon, odnosno sva živa bića imaju nagone ili urođena ponašanja koja mogu biti primarna ili sekundarna, tj. urođena ili stečena. Pod primarnim nagonima smatra se nagon za preživljavanjem, nagon za hranom te seksualni nagon koji nas zapravo poistovjećuje sa životinjama jer nam omogućuje opstanak vrste. Ono što čovjeka razlikuje od životinja je poimanje seksualnosti, tj. način na koji se ljudi izražavaju i doživljavaju seksualno (biološka, erotska, fizička, emotivna i socijalna seksualnost).

S. Freud je živio u vrijeme kada su se teorije bazirale na Darwinovim, a koje selektiraju dva nagona, prirodna selekcija i seksualni nagon. S. Freud iznosi svoju teoriju u kojoj nagon definira kao snažan unutarnji podražaj koji zahtijeva rasterećenje. Psihoanalitičkim metodama dolazi do niza otkrića, kao što su: Edipov kompleks, masturbacijske fantazije, erogene zone, infantilna seksualnost i mnoge druge.

U svome djelu „*Tri rasprave o teoriji seksualnosti*“, Freud se suprotstavio popularnim stavovima i tada aktualnim pretpostavkama, a koje su se ticale seksualnosti. Za njega je bitan i nepromjenjiv sam nagon, odnosno njegova energija i pritisak prema aktivnosti, dok su nepromjenjivi izvor, cilj i objekt. Objekt temelji svoje postojanje na svrsi zadovoljenja cilja seksualnog nagona.

U prvome eseju, „*Seksualne nastranosti*“, S. Freud smatra da se pravi uzrok nalazi u djetinjstvu, a tiče se homoseksualnosti. Za njega su perverzije poput homoseksualnosti, pedofilije i zoofilije, posljedica stečenih karakteristika ljudske seksualnosti, a ne nečeg urođenog, kao što se tada smatralo. Kao odgovor na pitanje kako to da neki biraju za seksualni objekt osobu istog spola, a neki suprotnog, Freud postavlja ideju o biseksualnosti koji u svakome od nas prepoznaje simbiozu muške i ženske ličnosti, od djetinjstva pa sve do izbora finalnog objekta.⁶

⁵Foucault, M., *Povijest seksualnosti*, Domino, Zagreb, 2013.

⁶Freud, S., *Tri rasprave o teoriji seksualnosti*, Stari grad, Zagreb, 2000.

Drugi esej, „*Infantilna seksualnost*“, prema S. Freudu, objašnjava kako se manifestacije seksualnog nagona susreću oko treće ili četvrte godine života. Ponašanje je karakteristika kulture u kojoj osoba živi, a osim toga manifestacije se susreću i s preprekama kao što su to odbojnost, skromnost i moralni standardi, a koji su posljedica represije.⁷ Kao model manifestacija infantilne seksualnosti, S. Freud uzima sisanje palca, aktivnost koja se javlja u ranom djetinjstvu, a može biti prisutna tokom cijelog života. Prema njemu, dijete koje siše palac, vođeno je potragom za zadovoljstvom, a koje je već doživjelo kroz prvu aktivnost, a to je sisanje na majčinoj dojci. U manifestacije infantilne seksualnosti, S. Freud ubraja: oralne masturbacijske aktivnosti, aktivnosti vezane uz analnu zonu, kao i aktivnosti koje uključuju prijetnost mokrenja te one u genitalnome predjelu. Sve to je navelo S. Freuda da opiše tri različite faze infantilne masturbacije, a to su: mehanizam malog djeteta povezan je sa ishranom, druga pripada trećoj ili četvrtoj godini života, dok se posljednja odnosi na pubertetsku masturbaciju koja se do tada i jedina razmatrala. S. Freud je zapravo htio dokazati kako su dijelovi dječjeg tijela rani počeci nastanka jake senzitivnosti na erotizaciju, a tek kasnije erogene zone koje postaju subjekt genitalne organizacije s ciljem ujedinjenja seksualnosti.

U posljednjem eseju, „*Seksualne nastranosti*“, S. Freud govori o osobi koja je izabrana kao ljubavni objekt. Rane faze seksualnosti imaju svoj objekt u individualnom, tjelesnom, dok se postpubertetska seksualnost zasniva na izboru objekta, odnosno na osobi koja je voljena i željena, a sve to kada se stekne fizička i psihološka zrelost. Zaljubljeni se ponašaju kao jedno, strane su suprotstavljene, a njihovi odnosi ovise jedno o drugome. Odnos karakteriziraju trivijalnost i intimnost koja se manifestira u dijeljenju svakodnevice i rutini radnje.⁸ Intimnost znači da osobe ne podliježu grupnoj strukturi, dok rutina odnosa često dovodi do ljubavnog loma, a najčešće zbog zasićenosti. Tek svakodnevice, koju razumijevamo kao kulturnu represiju u kojoj je sve predvidljivo i poznato, može otupjeti ljubavni žar.⁹ Spolna ljubav pruža najsnažniji osjećaj zadovoljstva, dok kulturni obrasci kastriraju seksualni nagon pa i sami ljubavni odnosi dovode do prihvatljivosti.

⁷Freud, S., *Tri rasprave o teoriji seksualnosti*, Stari grad, Zagreb, 2000.

⁸Isto

⁹Škokić, T., *Ljubavni kod: ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2011.

Kako u diplomskom radu ne bi bila iznesena samo muška stajalištima o erotici, u daljnjem tekstu bit će govora o tome kako ju feministice tumače. No, prije svega potrebno je ukratko spomenuti i ponešto o samom feminizmu i njegovom značenju.

2. 3. Feminizam

Mnogi smatraju feministice i aktivistice hrpom bijesnih žena koje žele biti poput muškaraca, hrpom zlih žena koje mrze muškarce i koje žele ići protiv poretka prirode. Smatraju ih ženama koje oduzimaju sve poslove i otežavaju život muškarcima kojima ne ostaju nikakve mogućnosti. Postoji nekoliko definicija feminizma od kojih je mene jedna zaintrigirala i smatram kako zapravo jasno kaže da pokret nije "antimuški", odnosno ne predstavlja se muškarca kao neprijatelja već je to pokret koji ženu želi osloboditi od mišljenja kako je ona samo seksualni predmet i objekt, a ona glasi: „*Feminizam je pokret za okončanje seksizma, seksističkog izrabljivanja i ugnjetavanja.*“¹⁰

Spomenula bih još definiciju feminizma kao pokreta: „*Feminizam se počinje nazivati pokretom za oslobođenje žena, zapravo određuje se kao autonomni pokret borbe koji je uključivao čitav niz problema i pitanja, od kontrole rađanja do pitanja političkih prava i djelovanja, spolnosti, odnosa žena kao grupe naspram društva u odnosu na probleme uključivanja i/ili odvojenih muško-ženskih sfera, te čitav niz drugih.*“¹¹ Ovom se definicijom daje interpretirati kako je riječ o reakciji jednoga spola na društvenu nepravdu koja se temelji upravo na spolnoj razlici, a ta se pak spolna razlika uviđa na temelju javne i privatne sfere života. Tema diplomskog rada nije feminizam, stoga neću ulaziti u njegove valove i ciljeve. No, spomenute su definicije feminizma bliske i njihovom gledištu na erotiku što je objašnjeno u daljnjem tekstu. Također, ono što je još bitno za spomenuti jest kako žene, feministice čitaju roman.

¹⁰Hooks, B., *Feminizam je za sve: strastvena politika*, Centar za ženske studije Zagreb, 2004., 8. str.

¹¹Feldman, A. *Ženska i kulturna povijest*, Ženska Infoteka: 2004., 248. str.

2. 3. 1. Kako feministica čita (erotski) roman?

Kako je stav feministica bora za ravnopravnost i ukidanje društvene nepravde koja se temelji upravo na spolnoj razlici, nemoguće je u čitanju romana pobjeći od toga i ne misliti o istomu. Kada je u pitanju erotski roman u kojemu su učestali opisi seksualnih činova u kojima muškarac vlada nad ženom, upravlja njome, te mu ona pripada i u kojemu je žena samo seksualni objekt –feministice će takvo dočaravanje žene smatrati iznimno problematičnim.

Žena kada čita roman – promišlja, preispituje, kritizira, komentira, sudjeluje, iznosi stavove... „*Feministica može čitati s ciljem političkog čina – svijet se ne mora samo tumačiti, nego i promijeniti, čak štoviše promijeniti svijest onih koji čitaju i njihovog odnosa prema onomu što čitaju.*“¹² S takvim ciljem feministica čita roman jer od nekada su žene bile podređene patrijarhatu i očuvanju muškog autoriteta te su duboko uronjene u samopotcjenjujuće društvene stereotipe, odnosno huškane su jedne protiv drugih za naklonost vladajućeg spola.¹³

Romani u kojima su muški likovi u središtu svega, a ženski se likovi prikazuju pasivno, submisivno i slabije izjavljaju se samo usputno kako bi poslužili za ostvarenje muških fantazija. Matrani su od strane feministica – da ostavljaju duboke i štetne posljedice na čitatelje, prvenstveno na čitateljice. Također, feministice zamjeraju što erotski romani prikazuju ženinu moć kroz ljepotu i seksualnost, a ne kao moćnu ženu vrijednu divljenja.

Žena, prije svega žena feministica, aktivna je čitateljica koja nastoji čitati (erotski) roman s preispitivanjem, promišljanjem, kritikom, opiranjem, a nikako s odobravanjem činjenice da se ženu gleda samo kao objekt žudnje, imovinu, tijelo, trofej, broj i kao igru, nesposobnu doseći društvenu moć.

U nastavku donosim mišljenja dviju feministica koje pak smatraju kako žena ima pravo na otvorenost prema erotici i seksualnosti i kako se ženu može i mora doživljavati kao seksualno biće, a ne kao seksualno biće podčinjeno i podređeno muškarcu.

¹²Culler, Jonathan (1991) *Čitati kao žena. U: O dekonstrukciji.* str. 37–72. Zagreb: Globus.,46. str.

¹³Culler, Jonathan (1991) *Čitati kao žena. U: O dekonstrukciji.* str. 37–72. Zagreb: Globus., 47. str.

2. 3. 2. Pornografijom do položaja

Wendy McElroy, prva je feministica koju navodim, a koja tvrdi da pornografija može ići u korist ženama, ali kako svaki izbor koji žena napravi u vezi svoga tijela mora imati legalnu zaštitu i poštovanje. Svoj stav opravdava nekolicinom tvrdnji, na osobnoj i političkoj razini. Na osobnoj razini ističe kako pornografija omogućuje ženama seksualne informacije, uklanja emocionalnu zbrku, razbija kulturne i političke stereotipe te može biti dobra terapija. S političke strane pak govori o povijesnoj povezanosti pornografije i zakona, o tome kako je pornografija sloboda govora primijenjena na seksualno područje i kako gledanje pornografije zapravo može spriječiti seksualno nasilje, jer će muškarci svoje nagone usmjeriti ka pornografiji. Druga feministica, koja se slaže s navodima Wendy McElroy, jest Nadine Strossen, a smatra kako su sudjelovanje i konzumacija pornografije individualni izbor.¹⁴

Dakle, možemo zaključiti kako pojedine feministice na erotiku gledaju kao na uzrok promjene dočaravanja žena, odnosno ženske seksualnosti, a taj uzrok jest i promjena ekonomskog, društvenog i političkog položaja žena čiji se položaj u patrijarhalnom društvu značajno poboljšao. Tako sumnoge imale plaćen posao – ili su bile kućanice, i bile su financijski neovisne te su relativno slobodno mogle trošiti i kupovati, bile su oslobođene reproduktivnih načela, koje su sputavale njihove majke, bake, i naposljetku, bile su aktivne sudionice u kulturi slobodnog vremena i seksualnoj kulturi.

U nastavku iznosim nešto više o erotskoj književnosti u Hrvatskoj – iz ranijih dana do razdoblja postmodernističkih djela.

¹⁴<https://www.libela.org/sa-stavom/8043-feministicka-rasprava-bez-zakljucka-pornografija/>

3. Erotska književnost u Hrvatskoj

3. 1. "Erotska baština"

Kada se govori o erotskoj književnosti, bitno je spomenuti kako Hrvatska ima svoju erotsku tradiciju i baštinu još od davnih dana. Kao dobar primjer neizravne erotike valja spomenuti Marka Marulića, oca hrvatske književnosti koji je Juditino uređivanje opisao na jedan vrlo erotski način. Ističu se i renesansni književnici poput: Šiška Menčetića, Džore Držića, Marina Držića, Mavra Vetranovića, koji su često zalazili u područje erotike opisujući likove i događaje. Nadalje, Fran Krsto Frankopan svojom zbirkom „*Gartlic za čas kratiti*“, iznosi poštovanje prema ženi s itekako erotskom intonacijom. U spomenutoj zbirci nalaze se i pjesme vrlo lascivnog karaktera. Ipak, romantičarska beletristika polazi od pravila kako je tjelesna strast vođena višim vrijednostima. Kao stanovitu iznimku takvoga pravila predstavlja Dragojla Jarnević, koja je na 800 strana dnevnčkih zapisa donijela pojedinosti i intimnu ispovijest o svojim ljubavničkim vezama s oženjenim muškarcima.¹⁵

Smatra se kako su mnoga djela hrvatskih književnika erotske tematike izgubljena ili jednostavno nisu objavljena zbog provokativnih sadržaja. Danas se provokativni sadržaji i erotični opisi, u novijoj književnosti, ne mogu direktno zabraniti ili izgubiti, no itekako provociraju konzervativno hrvatsko društvo. Književnik koji je u svojim djelima otvorio pregršt tema koje su bile zabranjene je dakako – Janko Polić Kamov. Bio je okupiran temama poput incesta, odnosa među spolovima i homoseksualnosti. Upravo je Janko Polić Kamov nadahnuo hrvatske književnike da slobodno pišu o dotada opipljivim temama.

Danas, u 21. stoljeću, hrvatska književnost obiluje književnicima koji se ne ustručavaju svoje rukopise ukrašavati opisima seksa, bilo homoseksualnog ili lezbijskog preko voajerizma, egzibicionizma, orgija u troje, četvero pa i više sve do sado-mazo igara, „visoko razvijenih odnosno hi-tech“ seksualnih odnosa.¹⁶ Takvim je opisima erotska književnost u Hrvatskoj dobila svoj prostor, iako minijaturan, on postoji i dakako daje svježinu i atraktivnost, a o čemu će biti više riječi u sljedećem poglavlju.

¹⁵ <https://seksoteka.eu/velimir-viskovic-o-erotici-u-hrvatskoj-knjizevnosti-od-moderne-danas/> (preuzeto: 15. ožujka 2021.)

¹⁶ <http://arhiva.nacional.hr/clanak/53851/erotika-i-seks-hrvatskih-pisaca> (preuzeto: 15. ožujka 2021.)

3. 2. Erotika u postmodernističkoj književnosti

Kao prekretnicom književne erotske scene smatra se roman: „*Sjaj epohe*“, autora Borivoja Radakovića. Roman je objavljen 1990 godine, a obiluje uličnim govorom i psovkama. Zanimljiv je zbog neobične strukture i spoja različitih književnih vrsta – bildungsromana, putopisa i eseja. Valja svakako spomenuti i umetnutu poeziju, odnosno sonetni vijenac, tj. lanac praćen provokativnim erotskim fotografijama Igora Kelčeca. Dakle, svakoj je fotografiji golog ženskog međunožja posvećen jedan sonet. Borivoj Radaković, pisac je koji na osobit način izražava svoju energiju spisateljsko-umjetničkog čina. Svojim djelima utječe na hrvatsku književnost, a osobito je utjecao tijekom posljednja dva desetljeća koristeći erotske i pornografske elemente. Na taj je način pomaknuo granice te utjecao na razvoj tematike erotike u književnosti – prema otvorenosti. Nadalje, istaknula bih viđenje erotike samog Borivoja Radakovića, koje je iznio jednom prilikom u intervjuu:

„Erotika je život, a mnogi se boje života. Uvijek se pitam: kako to da je legitimno prikazivati čak i najkonkretnije zločine, veličati rat, pisati glatko i bez ustezanja o ubojstvima i mučenjima, a da se erotika i seksualnost smatraju tabuima. Baš zato se suprotstavljam tom smrtonjlačkom principu, tanatičkoj kulturi kao što je naša, koja se zatvara, koja je sva u prošlosti, koja samo slavi mrtve, obljetnice pogibija i stradanja, a ne veseli se životu, sadašnjosti, novome.“¹⁷

Radaković navodi i kako „*publika traži krv na boks mečevima, a kad ona poteče onda svima bude mračno, tako je tražila i erotiku, spermu, no kad se pojavi sperma – onda si odvratana.*“¹⁸ Time želi iznijeti kritiku dominantnom malograđanskom mentalitetu. Još jedan iskorak koji je Borivoj Radaković uspostavio romanom „*Sjaj epohe*“ je omot knjige kojega krasi fotografije muških i ženskih spolnih organa.

Uz Borivoja Radakovića, vrlo važna osoba za erotsku književnost u Hrvatskoj je dakako – Milko Valent. Najpoznatiji, a ujedno i Valentov prvi roman jest „*Clown*“, o kojemu će biti više riječi u nastavku. Milko Valent je poznat i po sudjelovanju u projektu „*Hrvatska erotska priča*“. Naime, riječ je o projektu koji pokreću časopisi Nacional i Quorum

¹⁷<http://arhiva.nacional.hr/clanak/12954/borivoj-radakovic-od-autsajdera-do-gurua-fak-ovske-generacije> (preuzeto: 15. ožujka 2021.)

¹⁸<http://arhiva.nacional.hr/clanak/12954/borivoj-radakovic-od-autsajdera-do-gurua-fak-ovske-generacije> (preuzeto: 15. ožujka 2021.)

2001. godine, a pozivaju autore da napišu erotsku priču. Na taj je način nastala prozna zbirka erotske tematike, a sastoji se od dvadeset i tri priča. Valentova priča uvrštena u spomenutu zbirku naziva se: „*Subject: Interkontinentalno drkanje*“. Priča donosi zanimljiva erotska dopisivanja iskusnog starijeg muškarca i nevine kršćanske djevojke. Djevojka, Ljubica studentica je kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a Milko, muškarac koji radi u Americi te se ne libi govoriti o seksu. Uspijeva osloboditi Ljubičinu perverznu stranu, dok sam priznaje „*kako bi jebao i crknutu kravu na rubu civilizacije, a kamoli ne i djevojku s kroatistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.*“¹⁹ Milko Valent, pisac je čiji je interes i važan dio njegova opusa istraživanje seksualnosti i onog erotskog. Definiran je kao umjetnik nepovratno ograničen seksualnom opsesijom te kao takav uživa nadimak seksualnog hedonista.²⁰ O čemu svjedoči i sljedeći citat o njemu:

*„U ovdašnjoj je sredini Mirko Valent poznat kao osoba radikalnih seksualnih sklonosti koja te sklonosti prenosi u literarni medij kako bi provocirajući i šokirajući rušila tabue. Valentova je namjera autorski intervenirati, umiješati se, biti bez autocenzure, pisati i misliti proturječno, provokativno, služeći se citatom, parafrazom, ironijom i ponekom samoironijom u vlastitoj i o vlastitoj radionici. Opsjednutost seksualnošću i njezinim figurama, upisuje se i čita iz perspektive onoga koga se može sablazniti i uznemiriti.“*²¹

Pišući o erotici u postmodernističkoj književnosti, valja nešto više reći o već spomenutoj zbirci „*Libido.hr*“, čiji su autori Drago Glamuzina i Roman Simić. Riječ je o dvadeset i tri priče iz kojih se može interpretirati raznolikost u opisima te prikazivanju erotičnih trenutaka i zapravo same erotike – od duhovitog, „normalnog“ do onoga perverznog, masturbacije pa čak nastranog i grotesknog, ali i poimanja erosa kao bitnog dijela ljudske egzistencije. Nadalje, neću se baviti detaljnom interpretacijom svih dvadeset i tri priča, no komentirat ću samo neke od erotičnih opisa i načina na koji se prikazuju i opisuju. Kao duhovita se priča može izdvojiti priča pod naslovom „*Penal*“, u kojoj se ocrta nogometaš koji se uzbuđuje samo onda kada njegov tim gubi. Spoj duhovnog i nastranog interpretiramo u priči „*San na jagodici prsta*“, jer pomalo nastranog tipa uzbuđuju dodiri prstiju prodavačica. Tematika sazrijevanja i problem „prvoga puta“ javlja se u više priča: „*Mediterraneo*“ i „*Bilo mi je prvi put*“, samo je razlika u tome što prva priča poprilično

¹⁹<https://pdfcoffee.com/39977529-18-pdf-free.html>

²⁰Književna republika, *Časopis za književnost*, Zagreb, siječanj-travanj, 2019., broj 1-4, 19. str.

²¹Književna republika, *Časopis za književnost*, Zagreb, siječanj-travanj, 2019., broj 1-4, 31. str.

groteskno pripovijeda o spomenutoj tematici. Također, u priči „*Mediterrane*“, Zorana Ferića, riječ je o grupnom silovanju jedne seoske djevojke od strane petorice mornara. Nakon što mornari, svi redom, siluju djevojku zapale hašiš, a ona se baca kroz prozor.

Zanimljivo je da se u zbirci nalazi i priča s tek jednim erotskim fragmentom, „*Miris jorgovana*“. Ovdje je riječ o masturbiranju vojnika koji usred napada leži u blatu i istovremeno gleda polugolu djevojku, u jednoj razrušenoj kući. Usred ratnog stanja, vojnik pronalazi trenutak kako bi zadovoljio vlastiti animalni nagon. Tematika se voajerizma može interpretirati i u priči Drage Glamuzine, „*A ako ih još malo raširim*“. U zbirci interpretiramo i temu incesta, u priči „*Iz prve ruke*“, autora Senka Karuze.

Postoje i razne priče u kojima interpretiramo zapravo česte i realne situacije iz života, primjerice erotika na daljinu, bračna učmalost u kojoj maštarije nadvladavaju stvarne „erotske igre“, mijenjanje veze kćeri za vezu s njenom majkom ili obrnuto, provod s prostitutkom. Kako u zbirci zaista ima pregršt erotičnih situacija, tako je svoje mjesto našla i jedna lezbijska priča, „*Dečki nikad ne plaču*“, autorice Mime Simić.

Izdvojila bih iz zbirke, kao najkontroverzniju priču „*Ona i Onan*“, autora mlađe generacije, Darija Toplaka, koji daje detaljan i realan, ali pornografski i pomalo vulgaran opis seksualnog zadovoljavanja:

„Trošim je bez suzdržavanja. Držeći je za glatke polutke palčeve guram u čmar i vadim ih. Na svaki moj ubod glasno odgovara krikom. To me još više raspaljuje. Povremeno okreće glavu unazad. Sva je rumena u licu. Stenje. – D... da, još, ‘ajde, ‘ajde... – Volimo se divlje. Ne mijenjamo pozu. Odjednom, ona stane. Glave uronjene u jastuk pruža ruke iza sebe i hvata me za stegna vukući ih jače prema sebi. – Srećko, svršavaaam, mmmmh! – vrisnu najednom i zgrči se nabijajući se još jače u mene. Hvatam je za kosu i odgovaram. Dolazim i ja. Uspijem se otrgnuti od nje. Vadim uigranim trzajem glavonju iz safta i gađam je u glavu. Dočekuje prvi mlaz iznenađena. Razrogačenih očiju i otvorenih usta. Drhti. Pogađam je pravo u oko. Biser kapljica cijedi se s trepavice na lice kao velika bijela suza. Sve ostalo svršava na bradi i usnama. Par sekundi cijedim umornog “luleka”. Spuštam se polagano na nju i ližem ostatke svoje mliječi zajedno s kapljicama njenog

znoja. Sve se to miješa u našim ustima. Pokušavamo produžiti užitek ljubeći se i dalje. Oboje drhturimo kao u groznici, a nije subota. ²²

Unutar zbirke „*Libido.hr*“ nalaze se priče autora koji su skloni ironijskom i grotesknom izražavanju uz humor, žargonski izričaj i osjetnim dozama žestokog erotizma, često na rubu pornografije i onoga vulgarnog. Usudila bih se reći kako je navedena zbirka erotskih priča oslobodila erotsku stranu hrvatskih književnika.

Valja još spomenuti i djelo „*Sto najvećih rupa*“, autora Ivana Kušana, koje je itekako bitno za erotsku postmodernističku prozu. Sam autor Ivan Kušan objašnjava što označava riječ: *rupa* u naslovu djela:

„Sigurno ste mnogo puta u rukama imali 100 najvećih djela svjetske književnosti, 100 najljepših svjetskih bajki, itd., čemu sada još i 100 rupa, i o kakvim je rupama riječ?... Da ne bude zabune, riječ je o prešućivanju erotskog u prozi i poeziji. ²³

On tvrdi kako erotika oduvijek nije bila prisutna u literaturi, ali je s vremenom izbledila i tako su licemjerno stvorene rupe koje on sad popunjava svojim djelom. Spomenuto djelo obiluje seksualnim opisima, slikama i dojmovima. Zapravo je riječ o parodiji najpoznatijih djela svjetske književnosti i njihovih junaka – poigravanjem, izvrtnjem konteksta, strategijom šoka te inzistiranjem na erotskoj tematici narušava ključne odrednice klasičnih djela, poetički identitet i tradicionalne korijene. Neke od erotičnih, pornografskih i vulgarnih tema jesu: pedofilija, ženski mjesečni ciklus, incest, gerontofilija, egzibicionizam, nekrofilija, bludničenje, voajerizam, zoofilija, silovanje. Priče unutar erotske zbirke poredane su kronološkim redoslijedom, a započinje s najvećim epom svjetske književnosti – „*Mahabharatom*“ i završava Camusovim, „*Strancem*“.

U spomenutim erotskim djelima postmodernističke književnosti interpretiramo i erotske i pornografske sadržaje, no bitno je i nužno objasniti razliku između istih. U nastavku donosim nešto više o tomu.

²²<https://www.scribd.com/books>

²³Kušan, I., *Sto najvećih rupa*, Znanje, Zagreb, 1992.

4. Razlika između erotskih i pornografskih sadržaja u postmodernističkoj prozi

Djela u kojima spolnost ima dominantnu prisutnost i ulogu u samome tekstu definira se kao erotska literatura. No, nedoumica se javlja kada trebamo razlikovati što je erotsko, a što pornografsko. Pornografsko više odgovara onome cilju da se izazove seksualno uzbuđenje čitatelja, dok se erotsko uzbuđenje čitatelja stavlja u službu estetskog uživanja.²⁴ Estetsko se uživanje odnosi na zadovoljstvo samoga teksta te uživanje u jeziku oblikovanja toga teksta; estetsko se izjednačava s intelektualnim, a pornografsko s fizičkim. Tu, također, razlikujemo "tekst zadovoljstva" i "tekst uživanja", prema Rolandu Barthesu.

Književnik, Igor Mandić je objasnio razliku između pornografije i erotike na razini teorije i prakse koja se određuje moralom i kulturom naroda. Ta se dva pojma često stavljaju u isti kontekst, ali najosnovnija razlika je ta što je erotika posredna seksualnost, a pornografija neposredna seksualnost.²⁵ Erotika implicitno prikazuje sadržaje koji se odnose na seksualne čine, dok pornografija to dočarava izravno, bez uljepšavanja.

Da bi se neki prizor mogli nazvati pornografskim, potrebna su tri aspekta radnje u kojoj muški organ igra presudnu ulogu. Odnosno, dok je ženski organ pasivan, penis svaku scenu ljudske spolnosti i erotičnosti pretvara u pornografsku kada „stupi u akciju“. Granica između erotike i prave pornografije stvara se onda kada penis obavlja svoje dužnosti u tri sekvencije: erekcija, penetracija i ejakulacija.²⁶

Isto tako, I. Mandić navodi razliku između tzv. tvrde i meke pornografije. Prema njemu, tvrda pornografija je prava pornografija i ona eksplicitno prikazuje ogoljena muška i ženska tijela u seksualnom činu, za razliku od meke koja prikazuje nagost, ali ne prikazuje spolni čin eksplicitno. Odnosno, u mekoj pornografiji seksualni čin se prikazuje tako da se ženska golotinja prikazuje – u potpunosti. Muškarci su tu uglavnom svedeni samo na element njihova spolna organa, pa se ta vrsta pornografije naziva erotikom jer ne prikazuje potpune

²⁴Čolović, I., *Erotizam i književnost*, Narodna knjiga Beograd, Beograd, 1990., 5. str.

²⁵Mandić, I., *Prijapov problem: Vulgarni eseji ili eseji o vulgarnosti*, V. B. Z., Zagreb, 2013.

²⁶Isto

scene.²⁷ Osnovna je razlika u tome da se ne smiju demonstrativno prikazivati i nametati spolni organi.

Unutar tvrde i meke pornografije, postoji i podjela na ružičastu i crnu erotiku. Ružičasta je vesela i zaigrana erotičnost u lijepim ambijentima s komičnim raspletom i dosta golotinje, uglavnom ženske, dok su u crnoj erotici prisutne igre mračne strasti, iskorištavanje djece, silovanje, ucjene te mučenje.²⁸

S pedagoškog aspekta, erotika treba biti oprezno tumačena, osobito kod mladeži jer neadekvatno doživljavanje umjetničkog djela erotiku može srozati na razinu pornografije koja se smatra neprimjerenom i ogavnom, osobito u odgoju mladih.

Autori pornografije pokušavaju naći što jače varijacije kako bi kod čitatelja pobudili pažnju, a isto tako da kod istih ne dođe do monotonije. U književnosti erotski trenuci najčešće se javljaju kod karakterizacije likova, motivacije radnje, ideje djela te samim time pripadaju u najefektivnije dijelove. Ukidanje razlike između pornografije i erotike došlo je do izražaja u modernoj književnosti gdje je vidljivo bitno nadilaženje svake zabrane i pravila, a pornografija je u tom smislu "draga i bliska".

²⁷Mandić, I., *Prijapov problem: Vulgarni eseji ili eseji o vulgarnosti*, V. B. Z., Zagreb, 2013.

²⁸Isto

4. 1. Ljubavni diskurs

Osim pornografije i erotike, u postmodernističkim djelima je prisutna još jedna komponentna, a to je diskurs romanse. Očito je kako ljubav, seksualnost, seks i pornografija nisu sinonimi tj. nemaju ista značenja. Između seksualnosti, seksa i pornografije čak i ne prevladava preveliki jaz. No, ljubav je pojam koji možemo postaviti iznad seksa i pornografije zbog izražavanja emocionalnih potreba. U pornografiji nema toga osjećaja ljubavi – zato ljubav i seks nisu isto. Ljubav se odnosi na ono emocionalno, a seks na užitak, dok se pornografija može odnositi na neprekrivenu golotinju pa čak i vulgaran prikaz seksualnog čina.

Strast i seks su oduvijek postojali, dok se diskurs romantične ljubavi počeo razvijati tek od kraja osamnaestoga stoljeća, prema AnthonyGiddensovim navodima. On govori o viđenju diskursa ljubavi kroz potvrdu samoidentiteta što je i jedno od feminističkih tumačenja ljubavi. U novomu se odnosu romanse važnim pitanjem nameće i ženska uloga. A. Giddens je prepoznao pokret koji vodi prema jednakosti i ženskoj emancipaciji i to upravo u intimnosti. No, dolazimo do pitanja njeguje li suvremeni roman emancipaciju žene u prikazima ženskih karaktera? Autorica, Isidora Wang tu sebe vidi kao nevaljalu ženu, s prljavim muškim umom: „*Kako si ti nevaljala žena! Kako možeš neprestano čeznuti za nepoznatim muškarcima? Kako možeš tako netremice buljiti u njihove napete hlače? Kako možeš sjediti na sastanku i cijelo vrijeme razmišljati o tome kakav je koji od prisutnih muškaraca jebač? Kako možeš sjediti u vlaku i očima fukati potpune neznance? Kako možeš tako nešto učiniti svome mužu?*”²⁹ Već ovdje vidimo samootkrivanje i samospoznaju, odnosno seksualnost koja predstavlja užitak, pornografiju i erotiku. Upravo je spomenuto karakteristično za roman Suzane Rog, no o čemu će više biti riječi u daljnjem radu.

Vrlo bliska tematika erotici, pornografiji, užitku i ljubavi jest prikazivanje te dočaravanje seksualnih odnosa u trivijalnim i umjetničkim tekstovima, što je središte interesa sljedećeg poglavlja.

²⁹Jong, E., *Strah od letenja*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1978.

5. Prikaz seksa u trivijalnim i umjetnički vrijednim tekstovima

Trivijalna se književnosti pod tim imenom pojavljuje 1920-ih godina prošloga stoljeća u Njemačkoj. Kako se navodi, trivijalni tekstovi su oni tekstovi koji imaju slabiju kvalitetu od onih koji pripadaju umjetničkoj književnosti. Trivijalna književnost koristi shematizme i stereotipe. Uz pojam trivijalne književnosti vezuje se pojam zabavne književnosti, a razlika je ta što je trivijalna književnost lakše razumljiva masama i ne zahtijeva neko posebno obrazovanje da bi ju se razumjelo, za razliku od visoke gdje je potrebno poznavanje tradicije, prošlosti, mitologije pa i pojedine znanosti kako bi ono bilo potpuno. Seks je u trivijalnim tekstovima prikazan na način da nije eksplicitan, odnosno scene seksa su opisane i prikazane pa čak i do najsitnijih detalja. Upotrebljavaju se vulgarizmi, javljaju se detaljni opisi i misli glavnih protagonista i činova, dok je tijelo svedeno i promatra se kao užitak i zadovoljstvo.

Iako se erotska književnost najčešće svrstava pod zabavnu, odnosno trivijalnu književnost, ona se sve češće javlja kao tema u ozbiljnoj književnoj publicistici. Valja spomenuti kako je časopis „*Gordogan 20*“, od broja 2./3. 1979. godine uveo kao stalnu rubriku „*Zabranjena mjesta hrvatske književnosti*“ u kojoj su predstavljena poznata i manje poznata djela starije usmene književnosti koja govore o spolnosti. Uglavnom su to bili eseji poznatih književnih teoretičara.³⁰ Važnu ulogu u afirmaciji liberalnijeg odnosa prema erotici i pornografiji imao je „*Magazin za kulturu i umjetnost ljubavi*“, a čiji su urednici bili Igor Mandić i Pero Kvasić. U objavljivanju svojih trivijalno-pornografskih priča sudjelovali su brojni poznati književnici pa je tako erotika priznata kao zaseban žanr trivijalne književnosti.

Za razliku od trivijalne književnosti, umjetnički tekstovi zahtijevaju razumijevanje te intelektualnu uključenost. Seksualni su činovi prikazani eksplicitno, odnosno u takvim se tekstovima ne govori izravno o užitku i nema one prave golotinje. Također, moguće je da se uz seksualnost u umjetničkim tekstovima pojavljuju emocije junaka i ljubavni diskurs.

³⁰<http://www.gordogan.com.hr/gordogan/> (preuzeto: 27. ožujka 2021.)

6. Erotski postmodernistički roman u Hrvatskoj

Za iščitavanje erotskih sadržaja te načina njihovog unošenja u djelo odabrala sam sljedeća erotska postmodernistička djela:

„*Ne, to nisam ja*“ i „*Sjaj epohe*“, Borivoja Radakovića,
„*Anđeo u ofsajdu*“, Zorana Ferića,
„*Ponovno sam nemoralna i pokvarena*“, Suzane Rog,
„*Orgija za Madonu*“, Milorada Stojevića i
„*Clown*“, Milka Valenta.

6. 1. Erotski sadržaji u postmodernističkim djelima

Najprije bih izdvojila zbirku priča, autora Zorana Ferića, „*Anđeo u ofsajdu*“. Spomenutu zbirku možemo odrediti i kao roman radi ulančanosti likova pa i događaja. „*Ferić kroz gusti mozaik malih priča u formalnim okvirima kratke priče oblikuje paradoksalnu formu amorfa u kojoj priča neprekidno teče nepredvidljivim smjerovima, naizgled obične pojave nepredvidljivim obratima dobivaju novo svjetlo.*“³¹ Tematizira se svakodnevica kroz drugi pogled – tragikomično, ali zapravo istinito i ozbiljno. U ovom je diplomskom radu u središtu erotika u postmodernističkim djelima, stoga je naglasak na erotičnim opisima u zbirci. Prisutni su eksplicitni i različiti opisi seksa i pornografije, jednostavnim i lako čitljivim jezikom. Nadalje, navodim citat:

„*Neosjetno i posve prirodno, da smirim plač, počeo sam se zadovoljavati. Uskoro, puštao sam tekućinu i gore i dolje, a kroz prozor, u parku, vidio sam jednu sasvim malu djevojčicu. I ona je ispuštala tekućinu, zadignute haljinice, čučeci.*“³²

Ako čitatelj protumači da je bilo kakav seksualni čin doveden u kontekst s maloljetnom osobom pedofilija, onda spomenuti citat ima elemente pedofilije. Također, ima ga i na sam prvi pogled. No, kada se uđe u dubinu samoga poglavlja i djela te u psihološko stanje lika koji se samozadovoljava, shvaćamo kako ga je uzbudila njegova prva djevojka Karmen:

„*Mislio sam da zbog Karmen nikada neću plakati. Kako sam se iznenadio. Nakon toga navrla su sjećanja i sva su ona, nekako, imala veze s njenim tijelom. Neosjetno i posve prirodno, da smirim plač, počeo sam se samozadovoljavati.*“³³

³¹Gajin, I., *Provociranje malograđanštine*, Matica hrvatska, Vijenac 161.

³²Ferić, Z., *Anđeo u ofsajdu*, V. B. Z., Zagreb, 2012., 29. str.

Što se tiče daljnjih pedofilskih elemenata interpretiramo ih i u ljubljenu i diranju djevojke koja nije bila starija od osamnaest godina. Djevojka nesvjesno pobuđuje pripovjedača koji ne krije očaranje njenom ljepotom:

„U snu, Henriette je izgledala kao kraljica. Nije bilo onog svjesnog pokušaja da nezgrapnim pokretima i osornim ponašanjem kamuflira svoju ljepotu.“³⁴

Da upravo istu djevojčicu od osamnaest godina uzbuđuje pomisao na seks sa starijim muškarcem, naslućujemo radi njezinog postupka – slanja prostitutke da ga zadovolji. Navodim citat koji potvrđuje spomenuto:

„Obradivala me je prilično dugo rukama, a onda i ustima. Ležao sam na leđima i pustio je neka radi. Kad je zajašila, bio sam već spreman. I počeli smo se gibati. Prvo polagano, a onda sve brže. Radila je dobro i podatno. Imala je jasnu računicu kao i većina kurvi: što bude uslužnija, to ću prije biti gotov. Tik pred svršavanje sagnula se i počela mi grickati uho. Kad sam se istresao, čvrsto me stisnula nogama da joj ne pobjegnem i šapnula: - Pozdrav od Henriette!“³⁵

Također, elemente pedofilije interpretiramo i kada djevojčica od sedamnaest godina oralno zadovoljava starijeg čovjeka:

„(...) primila je njegov ud u usta. Gutala ga je polako i nježno, prijateljski. On joj je, svjestan činjenice da se to mora odraditi, dopustio da liže.“³⁶

Opisi se oralnog zadovoljavanja pojavljuju i kod prikaza seksualnog sazrijevanja nekolicine tinejdžera. Oralno ih zadovoljava ista djevojka:

„Dok smo se te vjetrovite noći redali u njenim ustima, Arna je klečala ispod nas kao da moli. Mogli smo pretpostaviti da će je u vremenima koje dolaze prozvati Ralje, da će otočnim tinejdžerima godinama služiti za spolno sazrijevanje i da nitko od nas neće biti isti. Umrljani od sjemena, zemlje i borovih iglica zaplivali smo natrag, ususret danima sa zrcem pepela u središtu. Ali nikakva voda više nas nije mogla oprati.“³⁷

U navedenom se opisu indirektno iznosi kontrast između onog prljavog, vulgarnog i onog čistog, svetog što ostaje nepovratno izgubljeno. Z. Ferić je autor koji ovim književnim

³³Ferić, Z., *Andeo u ofsajdu*, V. B. Z., Zagreb, 2012., 29. str.

³⁴Isto, 18. str.

³⁵Isto, 30. str.

³⁶Isto, 86. str.

³⁷Ferić, Z., *ofsajdu*, V. B. Z., Zagreb, 2012., 64. str.

djelom vraća umjetnosti očuđenje – očuđava nas iz rečenice u rečenicu i oduševljava originalnim odnosima među različitim pojavama u svijetu u kojem naravno, ništa nije slučajno. Očuđavanje često prerasta u istinsko šokiranje, a na taj se način promišljeno i odvažno provocira malograđanstvo i potisnuti civilizacijski tabui.³⁸ Opisi koji potvrđuju prethodno napisano svakako je i onaj u kojemu se dočarava grupni seks s plavušom, nakon kojeg njih dvojica zanijeme:

„Otvorenog lica, duge kose, plavuša – nastavlja nosato tijelo – mislim pička. Otvorena gore i dolje, stvorena za redaljku. A mi, nas četvorica, neiživljeni fircigeri, ajde redaljka. Ona, kako se tko popne na nju, giba se, kurvetina, kao zmija, plazi, izvija se. Ima na guzici tetoviranog poskoka, i svima nam skače na tog poskoka. (...)– I kako je tko okine, prasicu, ona mu nešto šapne na uho, od čega se dotični uplaši, snuždi, deprimira.“³⁹

Nadalje, valja još spomenuti kako je u ovo umjetničko djelo umetnuta i priča o obeščašćenju preminule djevice pa i priča o erotskom životu paralizirane djevojke, koja takvim životom zarađuje novac da bi ga posuđivala svome ocu. U ovome su postmodernističkom djelu pornografski opisi vrlo prljavi, vulgarni, čak bizarni, pomalo nastrani i crnohumorni - na rubu senzacionalizma.

Kao pravi i usudila bih se reći najbolji primjer pornografskog romana (od svih navedenih) ističem roman: *„Ponovno sam nemoralna i pokvarena“*, Suzane Rog. Suzana Rog pseudonim je hrvatskog književnika Zvonimira Majdaka koji je njime objavljivao pornografske romane koji su određeni nizom seksualnih događaja. U navedenom su romanu opisi seksualnog karaktera česti te se pojavljuju skoro na svakoj trećoj, četvrtoj ili petoj stranici. Opisi su izravni, stvarni te imaju za cilj stimulirati naša osjetila. U književnom je djelu seks prikazan kao užitek i kao vrlo važna odrednica života, a tijelo kao životni oslonac. Glavni lik – Suzana, u seksu pronalazi bijeg od svakodnevice te se pomoću njega prepušta svojim željama i fantazijama. Da bi se seksualno zadovoljila ništa joj ne stoji na putu, ona to čini neposredno, spontano i jednostavno. Prilikom seksualnih se odnosa osjeća mlado, zanosno i moćno, a sebe i svoju osobnost realizira tjelesnim užicima kojima se lako prepušta. Seksualni su odnosi detaljno opisani usredotočeni na vrhunac odnosno orgazam:

„Svršili smo zajedno. Marko je ubrzao udarce u smjeru neba jer je moja pica bila nebeski svod u koji je ispucao naprstak sperme. I ja sam došla na svoje, po tko zna koji put u

³⁸Gajin, I., *Provociranje malograđanstine*, Matica hrvatska, Vijenac 161. str.

³⁹Ferić, Z., *ofsajdu*, V. B. Z., Zagreb, 2012., 91. str.

životu?! Razrogačenih očiju, preplavljena iskonskom toplinom koju stvara unutrašnje sagorijevanje od orgazma, jedan beskrajno dugačak i beskrajno kratak trenutak nalazila sam se u bestežinskom stanju. (...) Moram biti sretna i bogu zahvalna što me je obdario tim svojstvom, sposobnošću da svršim bez obzira na uvjete i okolice.“⁴⁰

„Lazo ga je iskusno, ne brzajući, gurao a ja sam se dolje rasklapala, rascvjetavala poput ruže mesnatih latica natopljenih nekom sirupastom tekućinom koju ja zovem «slatki picin znoj». A kad je već cijelim bio unutra, ruknuo je silovito, tako da se krzno na kom smo se jebali poskliznuo po glatkim podnim daskama. Oh, kako je dobro! Je li i tebi dobro? – htio je znati Lazo. Primirio se na trenutak. Osjećala sam kako mu kurac tiktaka unutar u meni. Bože, neće valjda svršiti?! – Dobro mi je, dobro mi je – ponavljala sam. Podbočila sam se na laktove i stala miješati. Zavrtilo mi se u mozgu od miline. Lazin kurac, jednom zabijen, držao se čvrsto ukopan i nikakva silina moga vrtoguzi nije ga mogla izbaciti iz bušotine. Dapače, pojačao je pritisak, sasvim se pripio uz mene ne dajući pici da dođe do predaha.“

41

Iz navedenih citata uočavamo seksualnu privlačnost, uživanje u vlastitom tijelu i vlastitoj seksualnosti. Dočaravaju nam se osjećaji seksualne sklonosti i uzbuđenosti glavne protagonistice prema muškarcima. Valja spomenuti kako osim privlačnosti prema muškarcima, glavna junakinja osjeća i seksualnu sklonost prema ženama:

„Onda se okrenula. Polukuglom guza našla se tik uz moj obraz. Nisam mogla odoljeti. Prislonim lice. Silna toplina izbijala je iz svake pore. Gladak, mirišući po parfimiranom sapunu, nudio se i migoljio. Jer Sonja nije mirovala. Kao što je pažljivo obzirno i pobožno milovala i ljubila moje bradavice, tako je postupila i sa picom. Kao da je moja pica otvorena, uzdrhtala rana s koje je brutalno otrgnut zavoj, pa se nezaštićena trza i pod jačom strujom zraka, s takvom uviđavnošću i obzirnošću doticala je usmine, dražicu, pritajena daha gurala vršak jezika. Spremna da se odmah povuče ako ja zacvilim do bola...“

Iz spomenutih citata, također se može vidjeti i opširnost u dočaravanju i opisivanju seksualnih događaja. Kroz roman se stalno provlače opisi spolnih žudnja i užitaka te okrenutost prema onomu tjelesnom, vlastitoj sreći i udovoljavanju samome sebi.

⁴⁰Rog, S., *Ponovno sam nemoralna i pokvarena*, Znanje, Zagreb, 1996., 16. str.

⁴¹Isto, 38. str.

U ovomu je diplomskom radu već spomenuto kako se i zašto prekretnicom književne erotske scene smatra roman: „*Sjaj epohe*“, autora Borivoja Radakovića. Kako je i sam autor jednom prilikom izjavio što za njega znači erotika, tako i glavni lik romana daje vlastito viđenje istoga:

(...) „*jer masturbirati je ljudski, a jebati božanski. Ništa porno meni nije sporno. Jebanje je muzika tijela i može se izvoditi solo, u duetu, triju, kvartetu, u krevetu, na zemlji stoječki, u letu, u zimi, u kvintetu, s bečkim dječacima, u koru.*“⁴²

Roman je prožet erotičnim opisima, a pritom mislim na opise seksualnog čina. Također, vidljiva su razmišljanja o ženi kao seksualnom objektu – objektu požude. Što se tiče samih opisa seksa, vrlo su detaljizirani i opširni, a karakteristične su višičlane genitivne sintagme, inverzije te strasnom uzbuđenošću nabijeni epiteti:

„*Chris mi podiže kurac i sada osjećam svu radost ispunjenja »čežnje bitka da se uspravi«. Prinosi ga ustima i nestajem u njoj, u njenom me tijelu dočeka kovitlac, vortex njenog jezika i vihorna tama užitka u koju se propinjem samo da dublje uđem i da me duže zadrži. Stavljam joj dlanove na obraze i osjećam kako su zbog položaja usta upali, sve postoji, svaki pokret, dah, dodir i sluz, zbog užitka. Ona se opet diže do mene, liježemo na bok kao u početku, ravnopravni ljudi, a ona prebacuje nogu preko mene, hvata me rukom za kurac i stavlja ga na prag svog tijela. Gledamo se u oči dok polako ulazim u nju, u vrelu joj, žestoku pičku koja me guta kao pijavica tornada da me usisa kroz svoj otvor i prenese u svijet iza ogledala.*“⁴³

Na stranicama romana iščitavamo opise golih tijela, opise opčinjenošću ženskim tijelom, spolnih organa, orgazama, masturbacije, opise guranja stranih tijela u spolni organ, ali autor ne staje na takvim opisima, nego nas iznenađuje i pomalo odbojnim opisima:

„*Stavljam prst u nju, pa još jedan. Ona još više razmiče noge i otvara se sva, pozivajući me da uđem dublje. Stavljam i treći prst u nju i u tom trenutku osjećam da gubim tlo pod nogama. Svi su mi prsti u njoj, a po ubrzanom disanju i kretanju, po tome kako se popela vidim da želi isto što i ja. Nježno, da je slučajno ne povrijedim, guram naprijed šaku uz blage polukružne pokrete, a kad je najširi dio prošao, sve ostalo lako klizne i oko mog*

⁴² Radaković, B., *Sjaj epohe*, V.B.Z., Zagreb, 2009., 55. str.

⁴³ Isto, 109. str.

*zgloba kao voda nad potonulim kamenom sklope se njene usne. Gledam taj nestvarni prozor, svoju ruku bez šake, sebe u njoj.*⁴⁴

Glavnom liku seks predstavlja bijeg od stvarnosti i predratne psihoze, u njemu pronalazi utjehu i spas, a žene koje susreće za njega su samo usputnu stanicu te s njima ne želi razviti neki dublji – ljubavni odnos. No, usprkos prethodno navedenom u romanu iščitavam opise ljubavnog sadržaja:

*„Dok ona još uvijek komeša vodu, ljubim joj vrat i zatiljak, a rukama poduhvaćam grudi, sada ovješene kao teška titrava vrimena. Htjedoh joj reći da je volim, ali odustanem jer bi moglo zvučati ishitreno. Kažem joj tek: »Draga si mi.«*⁴⁵

*„»Sada lako vidim kako mi ulaziš«, kaže kasnije u krevetu dok vodeći ljubav promatramo spoj naših tijela.*⁴⁶

Likovima iz romana autora Borivoja Radakovića (*„Sjaj epohe“*) i Suzane Rog (*„Ponovno sam nemoralna i pokvarena“*), seks predstavlja bitnu komponentu u njihovim životima – bijeg od svakodnevice, ispunjenje ljubavnih fantazija, utjehu i spas.

U drugome romanu B. Radakovića, *„Ne, to nisam ja“*, opisi se seksualnog čina dočaravaju vrlo surovo, nasilno i grubo bez ikakvog osjećaja ljubavi. Što se tiče kompozicije, roman nema klasičnu radnju već je napisan od niza nepovezanih priča s različitim događajima i značenjima. Kako je u ovome diplomskom radu u središtu erotika, nadalje ću izdvojiti citate u kojima iščitavamo elemente seksualnog čina. Riječ je o nasilnim opisima silovanja glavnoga lika.

*(...) neko mu je odostraga sjurio prst, silovito, grubo, bezobzirno. I taj bol, i taj strah, posve su ga paralizirali. Iz njega nestane sva snaga i više im nije mogao pružiti otpor. Samo je plakao i molio ih da ga puste, ali oni ga nisu slušali. Možda ga više nisu ni čuli. Svladali su ga i s njime su mogli raditi što su htjeli.*⁴⁷

Prvo mu je Crni prišao s leđa, pograbio ga i razorno mu razmaknuo obraze stražnjice. Kiki ga je stalno navlačio odozdo i ponavljao: Nemre mu se dič. Rudi mu stane sprijeda. Crni se nabije u njega i propara mu utrobu: Budeš sada miran?, pitao ga je. Hajde sad, zini, dodao je Rudi. Uplašeni da ga ponovno ne počnu tući, i poraženi, Zdenko poslušno zine. Rudi uđe u

⁴⁴Radaković, B., *Sjaj epohe*, V.B.Z., Zagreb, 2009., 122. str.

⁴⁵Radaković, B., *Sjaj epohe*, V.B.Z., Zagreb, 2009., 114. str.

⁴⁶Isto, 116. str.

⁴⁷Radaković, B., *Ne, to nisam ja*, Celeber, Zagreb, 1999., 38. str.

*njega kao da je žena. Koristio je to što mu Crni svojim naletima gura tjelesni objekt u susret. Zdenko poželi da umre s tim komadom muškog mesa u ustima.*⁴⁸

U romanu, također, iščitavamo mučne opise silovanja jednog bračnog para.

*„Prvo bi ih prebili, a potom bi nastupile najrazvratnije orgije. Njih šestorica pred Marijanom bi silovala Svetlanu na sve moguće načine i u svim pozama. Ne bi im zasmetala ni činjenica što bi ona u to vrijeme imala mjesečnicu. Sve vrijeme bi ih tukli, a onda bi u jednom trenutku skinuli i Marijana, oboje ih natjerali da kleknu i nagnu se prema naprijed i oboje ih silovali.“*⁴⁹

Iako se Radakovićeви navedeni romani razlikuju u prikazivanju, doživljavanju i dočaravanju erotike čitatelju, ne razlikuju se u stilu i načinu pisanju. Autorov je stil pisanja u jednom i u drugom romanu – realističan, realistično se prikazuju seksualni odnos i, gola tijela i spolni organi.

Za razliku od Radakovićeve direktnosti i realističkog načina pisanja, valja spomenuti kako se kod književnika Milka Valenta iščitavaju karakteristike modernizma i avangarde u dočaravanju erotskih i seksualnih sadržaja. U diplomskom je radu već spomenuto kako je književnik, M. Valent osoba koja je svojim erotskim opisima nastojala provocirati i šokirati rušeći tabue. To svakako u romanu *Clown* potvrđuju opisi muškog homoerotizma, opisi incesta i uobičajene masturbacije.

*„Jevrem je uživao gnječiti Clownove male okruglaste guzove, a Clown nije zazirao od maženja Jevremovih otežalih i bogatih muda, a obojica su naročito mahnitali ližući svilenkaste nabore savršeno okrugle školjčice šupka i sušući jedan drugome toplospužvaste glavice kurca. A kad bi se dohvatili u uzbuđenom mraku noći, nisu uspijevali ostati tako tihi kao u prethodnim dogodovštinama. Osobito je Jevrem bio bučan. Kad bi se našao u Clownovoj rupi on je ludio.“*⁵⁰

Vrlo su detaljno opisana i razmišljanja glavnoga lika – aluzija na seksualni odnos s majkom. Ovaj roman vrvi opisima scenama incestuoznih odnosa:

“(…) gledaj, zar nije lijep... kako samo stoji plod utrobe tvoje... majko... neka uđe u tebe, sad je odrastao... evo, zamišljam kako ti ga guram, a ti vičeš čedo moje, čedo... da znaš, mama, oduvijek sam te želio jebati, samo jebati, jebati, majčice... sjećam se onoga u sobi...

⁴⁸ Isto, 38. str.

⁴⁹ Radaković, B., *Ne, to nisam ja*, Celeber, Zagreb, 1999., 85. str.

⁵⁰ Valent, M., *Clown*, d: p: k: m:, 2008., 75. str.

kako si sjela na mene, dok sam drkao poslije škole... zapravo, tada si ti mene okinula... majko, oduvijek... tebe, tebe... što ima ljepše od tebe... zar nije tako prirodno jebati vlastitu majku... koja te žena može više i bolje zadovoljiti od one koja te je rodila... othranila... čiju si dojku onako natezao... nevino misleći da je ona samo za mlijeko... majko, i sada srčem tvoju bradavicu... guram ti jezik u usta... potirem tako tatu... fuj... i onakvom klipanu si dala pičke... eh, majko... i ti koji puta pogriješiš... a možda je i dobro, jer sam ja... gledaj me... došao... oh... uvijek sam te htio prčiti, roditeljko... “⁵¹

U navedenim citatima možemo interpretirati spontanost u pisanju te negiranje jezičnih pravila. Osim toga, vidljivo je prelaženje „konvencija rutinske (erotske) egzistencije i ukočenosti umjetničke prakse“.⁵² Razlog takvoga pisanja možemo pripisati glavnom liku jer su njegova razmišljanja i sve aluzije koje iznosi odraz njegova psihičkog i fizičkog stanja. Također, u romanu iščitavamo rečenice metaforičkog značenja, vezane uz erotski izražaj:

„(...) ti plešeš, a on ti se digne... stvarno, što s njime... mic-mic... gurneš joj ga među noge i plešeš... ona kao da ne zna... priča o djeci, svojoj zlatnoj dječici, o mužu koji je ne razumije... a ti mic-mic... ona se gnijezdi... diskretno se trlja... sve više prijanja... i priča, priča... u bolnici se preporodila... centar joj vraća snagu... njezin psihoterapeut tako je drag... pažljiv... nove metode... i priča, priča... iako je muž ne shvaća, ona ga ipak voli... micmic... marljiv je... obrađuje trideset i tri vinograda... pa nema vremena... mic-mic... da poludiš... a muzika... plešete već treći ples... a svaki takozvani tango sve je vlažniji, sklizaviji... sve je više mic-mic... a ona priča, priča... ona ništa ne zna... jasno, ali dah joj je ipak sve isprekidaniji... riječi teku sve brže... “⁵³

„(...) ona se drži rukama za rub kade... malo sagnuta s razmaknutim nogama... a ja je držim za bokove... također malo pognut... i tako plešemo... u kupaonici je vruće... ona opet nešto šapće, muca... “⁵⁴

U prikazivanju erotike i seksualnih odnosa, M. Valent se koristi efektom šokiranosti kao B. Radaković, ali i Z. Ferić. Opisi su vulgarni, perverzni, odbojni, nastrani i kao takvi iznenađuju čitatelja. Čovjek je doslovno sveden na tijelo i na govor tijela te su prikazane krajnje granice

⁵¹ Valent, M., *Clown*, d: p: k: m.:, 2008., 74. str.

⁵² Radić, D. *Književna republika; Časopis za književnost*, Zagreb, siječanj, travanj 2019., broj 1 – 4; 19. str.

⁵³ Valent, M., *Clown*, d: p: k: m.:, 2008., 29. str.

⁵⁴ Isto, 30. str.

onog nagonškog. Blizak B. Radakoviću po opisima agresivne i goropadne seksualnosti jest Milorad Stojević sa svojim romanom „*Orgija za madonu*“. Ovaj je roman kao i ostali napisan „*radi provokacije i razmicanja tematskih okvira hrvatske proze*“.⁵⁵

U ovomu romanu interpretiramo mučne, šokantne, čak nepodnošljivo šokantne opise. Opisi su seksualnog odnosa metaforični kao i kod autora M. Valenta, zbog pridodavanja drugačijih izraza za muške i ženske spolne organe, ali se vrlo jednostavno može shvatiti doslovno značenje napisanog:

*„Njegova je ruka lepršala ispod njenih svilenih gaćica. U stisnutoj je zemljici osjetila njegov prst, a onda se školjkica počela pretvarati u sipko brašno u kojem se koprca crvić-brašnjak koji je zamilovao tu mekoću. Onako pripijeni uz smokvu naličili su na travnate sjene. Njene su kruškice pod njegovim mekanim prstima zaplesale kao plamčci, puknule su i žabice za čarape. Počeo ju je pikati. U njeno razjapljeno mahovinasto tlo skliznuo je njegov smrčak, egzotični nakit što ju je pekao kao vatra od ražarena ugljena.“*⁵⁶

I u ovomu romanu kao i u romanu Suzane Rog, „*Ponovno sam bludna i pokvarena*“, tijelo je prikazano kao životni oslonac, te je sve usmjereno na tijelo glavne protagonistice - *Fecske*, ali i na tijelo mušterije, zatim na sam spolni čin i užitak u njemu. Ipak postoji razlika u prikazivanju tijela u romanu Suzane Rog i u romanu Milorada Stojevića. Dok glavna protagonistica romana „*Ponovno sam bludna i nemoralna*“ uživa u vlastitom tijelu, od početka do kraja romana, zbog sebe same, u romanu „*Orgija za Madonu*“ glavni ženski lik svoje tijelo predstavlja kao trgovinski proizvod koji je potčinjen manipulativnim strategijama moći i ona u tome na početku uživa. Kasnije, dolazi do spoznaje da je predmet te otkriva animalnost čovjekove osobnosti. Osobito nakon obreda crne mise što će biti detaljnije objašnjeno u tekstu.

⁵⁵Nemec, K., *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*, Zagreb, Školska knjiga, 2003., 366. str.

⁵⁶Stojević, M., *Orgija za madonu*. Rad. Beograd., 1986., 24. str.

U nastavku donosim opise seksualnih odnosa koji su denotativni, a ima ih na pretek:

*Natrljaj je! Naribaj se! Ajde! Zaslini Fescke doktoru Kaloperoviću krajnjim naporom, jer je osjećala pročišćavajuću snagu jebanja, osjećala je da je nešto puklo kao stari uzao na sponi, pa se prepusti njegovim oralnim ludovanjima.*⁵⁷

*„Svukao se drhteći. Mlohav pimpek Frederika Jeftimijadesa bio je skvrčen crvić. Legao je plaho uz njeno tijelo, a onda prčkao po njoj od pupka nadolje(...) Frederik Jeftimijades nadirao je u nju zarumenjelih obrašćića. Eliza je tek samo malo pomiješala guzicom a njegovo puzdro iscijedi na nju nekoliko kapi, poput svetačkih suza.*⁵⁸

*„Ispočetka je bilo bolno. Ždrocao ju je kao arapski pastuh ždrebicu, ali svejedno sve je nalikovalo na mističnu svečanost u kojoj je njena mesnata udica bila krunski svijet ovoga manijačkog pjesnika i golubara. Bilo je, ipak, nekog svečanog ritma u njegovu odvajanju i razdvajanju. Tim je ritmom Frederik Jeftimijades uskoro primirio svoja osjetila, a mlaznica mu se izmakla prema bedrima. Podario joj je nekoliko uzdrhtalih kapi.*⁵⁹

Spomenuto je već kako M. Stojević u opisima seksualnih odnosa manevrira nastranošću i odbojnošću, no korak dalje u tomu prikazivanju odlazi kada stvara šokantan prikaz tzv. crne mise na kojoj su muškarci gurali ženama hostiju u anus, a žene su same sebi gurale kipiće u vaginu:

„Dijelili su oni smradne hostije muškarcima koji su je gurali golim i polugolim ženama u anus i drobili u njima. Žene su pak u rodnicu gurale Kristove kipiće, govoreći, (...)”⁶⁰

„Evo vam je gospodo! Evo vam Čiste Djevice! Demon je još nije taknuo! Strgnuli su s nje pelerinu i bacili je na šarene pločice molitvene dvorane kao da je njeno tijelo paučinasta pjena kao da je tu da se razvali. Osjetila je užasan okus mokraće koja je padala po njoj. Tko god je stigao pišao je na nju, neki su joj se iskenjali na trbuh. (...) Drpali su je nemilice, ševili gdje god je tko stigao. Mazali su je govovima, nabijali svijeće u dupe i vaginu, stavljali

⁵⁷Stojević, M., *Orgija za madonu*. Rad. Beograd., 1986., 13. str.

⁵⁸Isto, 28. str.

⁵⁹Isto, 35. str.

⁶⁰Isto, 133. str.

*popišana muda u usta, stavljali njen jezik u tuste stražnjice, prdili joj pod nosom, spremom mazali lice, tjerali da je guta“*⁶¹

Ovaj šokantan prizor stvara dojam užasavanja, gađenja, mučnine te spada u „vrh naše estetike ružnoće i sablazni“.⁶² Ovakvi vulgarni opisi plod su jedne "vulgarne" mašte i izazivaju burne reakcije recipijenta – reakcije iznenađenja, gadosti, mučnine.

Opisi se seksualnih odnosa ne prikazuju i ne dočaravaju kao kod ostalih književnika. M. Stojević na jedan drugačiji i različiti način prikazuje erotiku i pornografiju. Prije svega, eksperimentira, metaforizira i iznenađuje.

Spomenuti su autori nastojali čitateljima i javnosti približiti, pokazati i dočarati kako je seksualnost dio onog ljudskog života koji ne trebamo mistificirati ili ga se sramiti. Seksualnost, bila ona ljubavna, nastrana, vulgarna, mučna, šokantna pa čak i na rubu senzacionalizma, dio je ljudske svakodnevice. Iako se vrlo vjerojatno znamo prepuštati seksualnim iskušenjima te uživamo u njima – to ne priznajemo, a pogotovo o tomu ne govorimo u javnosti. U daljnjem tekstu donosim nešto više na tu temu.

⁶¹, Stojević, M., *Orgija za madonu*. Rad. Beograd., 1986., 138. str.

⁶²Nemec, K., *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*, Zagreb, Školska knjiga, 2003., 366. str.

7. Erotika i tabu tema

Pišući o seksualnosti u postmodernističkom romanu zaintrigiralo me pitanje: *Zašto nam je društvo tako konzervativno, a sve se vrti oko seksualnosti?* Usudila bih se potvrdno odgovoriti na prethodno pitanje – da, sve se vrti oko seksualnosti i sve insinuira na seksualnost, od video snimaka, reklama, postera, oglasa, pa sve do uobičajenih svakodnevnih, banalnih razgovora i samih naših misli. U posljednjem je desetljeću seksualnost postala manja tabu tema nego li je to bila ranije, no još uvijek se mistificira i o istom se ne priča toliko učestalo.

Općenito je ljudima ono što je intimno, skriveno, tajno – zanimljivije jer je onda odmah i zabavnije. Tu činjenicu možemo povezati i sa seksualnošću, a to nas onda dovodi do toga kako zapravo mi sami stvaramo tabu od seksa i seksualnosti, jer se skrivamo u tajnovitosti vlastitih uzbuđenja i to nam je zabavno. U tajnosti je naše društvo otvorenije, slobodnije, vulgarnije i perverznije što znači da volimo seksualnost i ne možemo bez nje, no u javnosti smo ipak samozatajni i zatvoreni.

Zamislimo na primjer – da ljudi spolno opće u javnosti, na ulicama primjerice i da je to sasvim nešto uobičajeno, poput svakodnevnih aktivnosti koje se mogu odvijati u javnosti: jedenje, ispijanje kave, kupovanja namirnica u trgovini... Tada seksualnost ne bismo više doživljavali intimnom pa čak ni nastranom ili grešnom ili promiskuitetnom. Odmicanje seksualnosti od takve jedne normalnosti čini ju upravo zanimljivom i zabavnom.

Ako se vodimo činjenicom da ljudi imaju dvije strane lica – privatno/osobno i javno, privatno kada smo opušteniji i javno kada glumimo, možemo zaključiti kako sami stvaramo tabu od pojma seksualnosti i kako zapravo glumimo konzervativnost. Jer, u intimi i privatnosti volimo seks i seksualnost, a javno o tome ne govorimo, čak štoviše to mistificiramo.

8. Zaključak

Pojam seksualnosti odnosi se na spol, rod i rodni identitet, seksualnu orijentaciju, eroticizam, emocionalnu privrženost, ljubav i reprodukciju. Seksualnost nije samo nagoni fenomen, već ona predstavlja puno više od toga jer se ona može izraziti kroz misli, fantazije, želje, vjerovanja, stavove i aktivnosti.

U brojnim se kulturama seks smatra lošim i o njemu se malo govori, pa tako i u našoj, zapadnoj kulturi gdje se potiskivanje govora o seksu i dalje dobro održava. Sigmund Freud, otac psihoanalize, dao je uvid u područje seksualnosti, odnosno on je na seks gledao kao na snažnu psihološku i biološku snagu te da on nema isključivo prokreativnu funkciju. Otvoreno se suprotstavio tada popularnim i aktualnim stavovima u vezi seksualnosti. On otkriva korijene seksualnosti u ranom djetinjstvu, odnosno mnogo ranije u odnosu na sve dotadašnje pristupe. Ovim djelom je narušen tabu da seksualnost počinje pubertetom, dok je sam razvoj seksualnosti definiran kroz faze seksualnog sazrijevanja, prije nego što se postigne puna seksualna zrelost.

U svome sam radu spomenula i Michaela Foucaulta i njegovu „*Povijest seksualnosti*“ u kojoj on govori kako je seksualnost dio procesa nužnog za stvaranje i jačanje modernih društvenih institucija. On ne zalazi u srž seksualnosti i ne gleda samo na negativne nuspojave seksualnosti. Neprestano je ponavljao kako seksualnost treba shvatiti kao konstrukt u čijem se iskustvu pojedinci prepoznaju kao subjekti.⁶³

Prema svemu navedenome, ljudski se nagoni moraju odvratiti od svoga cilja jer civilizacija počinje kad se primarni cilj, tj. zadovoljenje potreba odbaci. Dakle, seksualnost označava dimenziju osobnosti, a ne samo sposobnost osobe za erotsko reagiranje, a o njoj bi se svakako trebalo više i javno, govoriti.

Zašto je seksualnost tabu tema objasnila sam u poglavlju „*Erotika i tabu tema*“ te dala vlastito viđenje na tu temu.

⁶³ Freud, S., Tri rasprave o teoriji seksualnosti, Stari grad, Zagreb, 2000.

Neki su autori poput Zorana Ferića, Suzane Rog, Borivoja Radakovića, Milka Valenta i Milorada Stojevića nastojali recipijentima odnosno javnosti ukazati kako seksualnost nije nešto što trebamo ili moramo skrivati. Opisima u kojima se slobodno i otvoreno dočaravaju seksualni odnosi šokirali su i provocirali javnost – ali to i je bio cilj autora.

Kao primjer pornografskog romana izdvojila sam roman Suzane Rog: „*Ponovno sam bludna i nemoralna*“. Opisi su seksualnih odnosa eksplicitni, izravni i realni te imaju za cilj potaknuti naša osjetila. Seks je prikazan kao bitna odrednica u životu jer predstavlja žudnju, užitek i nakratko – bijeg od svakodnevice. Također, u romanu „*Sjaj epohe*“, B. Radakovića seks je sinonim za bijeg od svakodnevice, a seksualni su odnosi vrlo detaljno opisani, stranice romana "pršte" opisima tijela i orgazama. U ova je dva romana orgazam prikazan toliko opširno i detaljno sa svim onim što mu u seksualnom čin prethodi i služi.

U preostala tri romana, opisi su vulgarni, perverzni, nastrani, mučni te se nastoje potkopati društveno prihvaćene moralne vrijednosti. Vrlo su slični u opisivanju seksualnog izražaja romani: „*Anđeo u ofsajdu*“, „*Ne, to nisam ja*“, „*Clown*“ i „*Orgija za Madonu*“. Naravno, postoje razlike u načinu i stilu pisanju što i je objašnjeno u radu, no relevantno je kako se erotskim opisima prije svega nastoji šokirati i uzdrmati čitatelje. To nam potvrđuju otvoreni, denotativni opisi seksualnih odnosa, masturbacije, oralnog zadovoljavanja, surovi i nasilni opisi, opisi muškog homoerotizma, incesta, masturbacije, a čovjek je sveden na tijelo i govor tijela.

Smatram da je relevantno pokazati i objasniti čitateljima pa i javnosti bitnost seksualnosti u životu i za život. Dakle, u spomenutim su romanima na različite, ali slične načine dočarani erotski sadržaji. Na čitateljima je – prihvatiti, prepustiti se seksualnosti, erotičnosti, pornografiji ili skrivati se u tajnovitosti vlastitih uzbuđenja.

9. Popis literature

- Aggleton, P., Warwick, I. i Boyce, P., *Young people's same-sex relationships, sexual health and well-being*. U: Ingham, R. i Aggleton, P., ur., *Promoting young people's sexual health: International perspectives*. Great Britain: Routledge, 2006.
- Bataj, Ž., *Erotizam*, Beograd, Beogradski izdavački-grafički zavod, 1980.
- Culler, Jonathan, *Čitati kao žena*. U: O dekonstrukciji. Str. 37–72. Zagreb: Globus., 1991.
- Čovlić, I., *Erotizam i književnost*, Ogledi o Markizu de Sadu i francuskoj erotskoj književnosti, Beograd, Narodna knjiga Beograd, 1990.
- Ferić, Z., *Anđeo u ofsajdu*, V. B. Z., Zagreb, 2012.
- Freud, Sigmund, *Uvod u psihoanalizu*, Matica Srpska, Beograd, 1969.
- Foucault, Michel, *Povijest seksualnosti 1. Volja za znanjem*, Domino, Zagreb, 2013.
- Foucault, Michel, *Povijest seksualnosti 2. Upotreba zadovoljstva*, Domino, Zagreb, 2013.
- Foucault, Michel, *Povijest seksualnosti 3. Briga o sebi*, Domino, Zagreb, 2013.
- Feldman, A., *Ženska i kulturna povijest*, Ženska Infoteka: 2004.
- Jong, E., *Strah od letenja*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1978.
- Hooks, B., *Feminizam je za sve: strastvena politika*, Centar za ženske studije Zagreb, 2004.
- Gajin, I., *Provociranje malograđanštine*, Matica hrvatska, Vijenac 161., 2003.
- Komnenić, M., *Goropadni eros*, Beograd, Prosveta, 1981.
- Kušan, I., *Sto najvećih rupa*, Znanje, Zagreb, 1992.
- Mandić, I., *Prijapov problem: Vulgarni eseji ili eseji o vulgarnosti*, V. B. Z., Zagreb,
- Nemec, K., *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000. godine*, Zagreb, Školska knjiga, 2003.
- Radaković, B., *Ne, to nisam ja*, Celeber, Zagreb, 1999.
- Radaković, B., *Sjaj epohe*, V.B.Z., Zagreb, 2009.
- Rog, S., *Ponovno sam nemoralna i pokvarena*, Znanje, Zagreb, 1996.
- Solar, M., *Laka i teška književnost*. Zagreb: Matica hrvatska, 2005.
- Stojević, M., *Orgija za madonu*. Rad. Beograd., 1986.
- Škokić, T., *Ljubavni kod: ljubav i seksualnost između tradicije i znanosti*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2011.

Internetske stranice:

1. <https://seksoteka.eu/velimir-viskovic-o-erotici-u-hrvatskoj-knjizevnosti-od-moderne-danas/>
2. <http://arhiva.nacional.hr/clanak/53851/erotika-i-seks-hrvatskih-pisaca>
3. <http://arhiva.nacional.hr/clanak/12954/borivoj-radakovic-od-autsajdera-do-gurua-fak-ovske-generacije>
4. <http://www.gordogan.com.hr/gordogan/>
5. <https://www.scribd.com/books>
6. <https://www.libela.org/sa-stavom/8043-feministicka-rasprava-bez-zakljucka-pornografija/>